

22.12.2021

EOAK/3653/2020

Beslutsfattare: Justitieombudsman Petri Jääskeläinen

Föredragande: Referendarieråd Minna Verronen

INSPEKTION: STADEN JAKOBSTADS INSTITUTIONS- OCH BOENDESERVICE FÖR PERSONER MED FUNKTIONSNEDSÄTTNING 2021

Inspekterad enhet

Staden Jakobstad, Social- och hälsovårdsverket

Tidpunkt

Inspektionen utfördes under perioden 22.6.2020–27.9.2021.

Inspektionen gällde värdkommunen Staden Jakobstad och institutions- och boendeservicen för personer med intellektuell funktionsnedsättning inom stadens samarbetsområde.

Särskilt samarbetsområdets egna enheter Keva Koti (Jakobstad), Grönkulla boende (Nykarleby) och Hedbo boendeenhet (Pedersöre) var föremål för inspektionen.

Staden Jakobstad har med anledning av inspektionen inlämnat två redogörelser daterade den 12 augusti 2020 respektive den 26 augusti 2020. Hedbo boendeenhet lämnade in kompletterande redogörelser den 21 och den 27 september 2021.

Tillfällen för hörande av klienter och anhöriga ordnades den 30 september 2020 och den 2 oktober 2020.

Social- och hälsovårdsverket lämnade in en utredning om utkastet till protokoll, daterad den 26.11.2021.

Deltagare från justitieombudsmannens kansli

Referendarieråd Minna Verronen

Äldre justitieombudsmannasekreterare Juha-Pekka Konttinen

Notarien Sanna-Kaisa Frantti

Deltagare från enheten

Chef för socialomsorgen

Typ av inspektion

OPCAT

CRPD

1. ALLMÄNT OM INSPEKTIONEN

1.3 Inspekterad enhet

Jakobstad, Larsmo, Nykarleby och Pedersöre kommun har ett gemensamt samarbetsområde som bland annat innefattar socialvården (med undantag för barndagvården). Staden Jakobstad är värdkommun för samarbetsområdet, och verksamheten leds av en gemensam social- och hälsovårdsnämnd. Samarbetsområdet är tvåspråkigt, med svenska som majoritetsspråk.

Social- och hälsovårdsverket i Jakobstad ordnar som egen verksamhet serviceboende för personer med intellektuell funktionsnedsättning i Keva Koti i Jakobstad (7 klientplatser och personal dygnet runt), Grönkulla boende (5 klientplatser) och Hedbo boendeenhet i Pedersöre (verksamheten inleddes i november 2019). Hedbo erbjuder också avlastning för närståendevårdare.

Social- och hälsovårdsverket ordnar serviceboende med heldygnsomsorg för personer med funktionsnedsättning genom att köpa tjänsten av andra serviceleverantörer, såsom stöd- och kompetenscentret Eskoos Kotilinna, Kårkulla samkommun och Sparvboet.

Samkommunen Eskoon sosiaalipalvelujen kuntayhtymäs verksamhetsenhet är Kotilinna, som tillhandahåller serviceboende dygnet om för barn, unga och vuxna som behöver särskilt stöd.

Enligt förklaring Kårkulla samkommun har boendeverksamhet i Jakobstad, Larsmo, Nykarleby och Pedersöre. Samkommunens boendeverksamhet utgör den ekonomiskt största enskilda delen av samkommunens verksamhet. I Sparvboet finns 10 boendeplatser fördelade på två boendegrupper.

1.2 Om inspektionens utförande

Inspektionen, som förordnats av justitieombudsmannen, gjordes på grund av coronapandemin (covid-19) i form av inspektion av dokument. I samband med inspektionen bereddes klienterna vid Keva Koti, Grönkulla boende och Hedbo boende samt klienternas lagliga representanter tillfälle att ringa inspektörerna vid justitieombudsmannens kansli per telefon under angivna telefontider.

Mer information om justitieombudsmannens uppgifter och om utförandet av inspektionen och hörandet finns i bilagorna 1 och 2 till inspektionsprotokollet.

Staden Jakobstads social- och hälsovårdsverk lämnade med anledning av justitieombudsmannens begäran om redogörelse och dokument in dessa akter. Vilka dokument som efterfrågades för inspektionen framgår av bilaga 3 till inspektionsprotokollet.

Genom inspektionen ville justitieombudsmannen specifikt utreda hur coronapandemin har påverkat verksamheten inom boendeservicen i Jakobstad för personer med intellektuell funktionsnedsättning samt klienternas omständigheter och bemötandet av dem.

Justitieombudsmannens begäran om utredning av konsekvenserna av coronapandemin finns i bilaga 4.

Staden Jakobstads chef för socialomsorgen bereddes möjlighet att kommentera utkastet till inspektionsprotokoll.

2. OBSERVATIONER OCH STÄLLNINGSTAGANDEN

2.1 Allmänt

Justitieombudsmannens dokumentinspektion och Jakobstads social- och hälsovårdsverks redogörelse hänför sig till början av coronapandemin och undantagstillståndet (våren och försommaren 2020), vilket har beaktats i bedömningen av och ställningstagandena till dokumenten och de övriga akterna.

2.2 Klienternas självbestämmanderätt och begränsningar av de grundläggande fri- och rättigheterna

2.2.1 Inlämnad redogörelse

Enligt förklaring inga begränsningsåtgärder har vidtagits i kommunernas egna boendeenheter. Klientens självbestämmande beaktas och de som kan, får på egen hand eller tillsammans med stödperson röra sig utanför boendet.

Av redogörelsen framgick att en person enligt egen önskan vill ha sängträcket uppdraget, och det har man kommit överens om och gjort avtal på. Ifall klienten önskar, kan avtalet upphävas.

Inga isoleringar eller karantän har behövts för personer med funktionshinder.

Enligt förklaring Kårkulla och Sparvboet har inga säkerhetsrum/separat isolerade utrymmen.

Kårkulla har gjort beslut om begränsande åtgärder enligt lag angående specialomsorger om utvecklingsstörda (användning av begränsande anordningar eller klädesplagg i dagliga rutiner, rörelsefrihet under övervakning och omhändertagande av ämnen och föremål). I Sparvboet har man gjort beslut om användning av begränsande anordningar eller klädesplagg i dagliga rutiner och rörelsefrihet under övervakning.

2.2.2 Övriga observationer och ställningstaganden kring användningen av begränsningsåtgärder

Av Grönkulla boendes plan för egenkontroll framgår det att begränsningen av självbestämmanderätten endast används i samråd med klienten och anhöriga. På Grönkulla begränsas självbestämmanderätten genom att vissa klienters godis förvaras i kansli och doseras till klienten vid överenskommen tidpunkt. Denna åtgärd har godkänts skriftlig av klienterna ifråga. Av planen för egenkontroll framgår det att man vid enheten även förvarar klienters smink och hygienartiklar för att undvika onödig konsumtion, även detta med skriftligt godkännande av klienten/klienterna.

Bland de dokument som lämnades in för inspektionsobjektet ingick inte Hedbo boendeenhets plan för egenkontroll, vilken inkom på särskild begäran från den inspekterade enheten.

I Hedbo boendeenhets plan för egenkontroll (godkänd 23.10.2020) konstaterades det i punkten för stärkande av självbestämmanderätten (4.2.2 Bemötande av klienten) att den boende själv ska få göra val och påverka sin vardag och att man ska lyssna till de boende och tillmötesgå deras önskemål (mat, inredning, kläder osv.). Personalen bär emellertid ansvaret för klienternas välbefinnande och säkerhet. Vid meningsskiljaktigheter fattas ett beslut om begränsningsåtgärd, vilket socialarbetaren underrättas om.

Enligt informationen från Hedbo boendeenhet har beslut om användning av begränsande anordningar i dagliga rutiner (42 k § i lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda) fattats, men inga anvisningar om ändringssökande hade bifogats till besluten. Enligt den information som inkom från Hedbo boendeenhet den 27 september 2021 hade åtgärder redan vidtagits vid enheten för att rätta till saken.

Hedbo är en tvåspråkig boendeenhet för personer med funktionsbegränsning utan behov av vård dygnet runt. Vid Hedbo kan man vid behov få korttidsvård dygnet runt (t.ex. för avlastning för närståendevårdare).

2.2.3 Ställningstagande

Justitieombudsmannen uppmärksammar vikten av samtycke vid specialomsorger om personer med intellektuell funktionsnedsättning. Justitieombudsmannen konstaterar att klienter, i de fall där klienten förmår förstå innebörden av något, kan ge sitt giltiga samtycke för användning av sådana anordningar (t.ex. sänggrindar) som avses i 42 k § i lagen eller för omhändertagande av egendom. Då handlar det inte om en begränsningsåtgärd.

Om klienten däremot inte kan träffa avgöranden om sin vård och omsorg eller förstå konsekvenserna av sitt handlande (42 d § 1 mom. 1 punkten i lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda), kan hen inte på ett juridiskt giltigt sätt ge sitt samtycke till användning av klädesplagg eller anordningar, såsom sänggrindar, eller till omhändertagande av egendom. I detta fall handlar det om en begränsningsåtgärd och klienten ska alltid ges ett avgörande eller skriftligt beslut i enlighet med 42 k § eller 42 g § i lagen.

Begränsningsåtgärderna enligt lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda är enbart möjliga att tillämpa på sådant serviceboende med heldygnsomsorg eller annat serviceboende eller institutionsvård dygnet runt som ordnas som specialomsorger. I lagen fastställs såväl allmänna som särskilda villkor för användningen av begränsningsåtgärder, och båda typerna av villkor måste uppfyllas. Ett allmänt villkor är bland annat att användningen av begränsningsåtgärder ska vara nödvändigt för att skydda personens eller andras hälsa eller säkerhet eller förhindra betydande egendomsskador (42 d § 1 mom. 2 punkten i lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda). Ett ytterligare villkor för användningen av begränsningsåtgärder är att serviceboenden med heldygnsomsorg och institutioner har tillräcklig sakkunskap inom medicin, psykologi och socialt arbete för att genomföra och följa krävande vård och omsorg.

Specifika villkor ställs i lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda för varje begränsningsåtgärd. Exempelvis kan ämnen och föremål enligt lagen omhändertas om de till sina egenskaper lämpar sig för att allvarligt äventyra hälsa eller säkerhet (42 g § i lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda).

Justitieombudsmannen uppmärksammar Hedbo boendeenhet på att besväransvisningar ska inkluderas i beslut om användning av begränsningsåtgärder (47 § i förvaltningslagen). Eftersom åtgärder redan vidtagits vid Hedbo boendeenhet för att lägga till anvisningar för ändringssökande till besluten, föranleder mig ärendet inte i detta skede vidare åtgärder.

2.3 Anordnande av aktiviteter under exceptionella förhållanden för att upprätthålla och främja funktionsförmåga och delaktighet

Enligt förklaring alla klienterna har inte kunnat delta i organiserade aktiviteter med föreningar (t.ex. träffar, gymnastik, idrott) utanför boendeenheten, eftersom sådana inte ordnats. Klienterna har inte heller kunnat göra cafébesök, bibliotek, simhall, bio m.m. Gemensamma matuppköp har måste göras via nätbeställningar. För en boendeenhet måste en utlandsresa inhiberas.

Vid boendeenheterna finns inte personliga assistenter. Terapeuter har inte besökt boendeenheten, utan t.ex. fysioterapi sker utanför boendeenheterna. Visst uppehåll i fysioterapin har förekommit p.g.a. att fysioterapeuten meddelat att hen inte tar emot besök. Så fort fysioterapeuten har tagit emot besök har klienten fått servicen. Fr.o.m. 1.6.2020 fick terapeuter göra besök till boendena, förutsatt att de använder munskydd och hållit god handhygien.

Dagverksamhets för personer med funktionsnedsättning köps till största delen från Kårkulla samkommun och Eskoo tuki- ja osaamiskeskus. Dagverksamheten stängdes fr.o.m. 18.3.2020 och öppnas först 3.8.2020. Samtidigt togs beslut om att personer i dagverksamhet på öppna arbetsmarknaden stannar hemma. Istället har vid boendeenheterna krävts extra personaldagtid för att aktivera klienterna må-fre kl. 9 -15. Personal och klienter har följt ett fastslaget schema och material för dagaktivitet har köpts in. Det har varit en påfrestande situation för både klienter och personal. Hemmaboende klienter har fått dagverksamhet vid arbetscentralen i små grupper några gånger i veckan per person. Utevistelse har varit en daglig inplanerad aktivitet. Dagliga promenader har genomförts tillsammans med personal.

2.4 Tillräckliga resurser för att trygga de grundläggande fri- och rättigheterna

2.4.1 Redogörelse

Enligt förklaring vikarier har mestadels hittats eller tjänster har köpts av privata serviceproducenter. Vissa gånger har befintlig personal jobbat längre skift. Deltidsanställda har jobbat heltid. P.g.a. att personal med förkylningssymptom har uppmanats att stanna hemma, har tillgången på närvårdarvikarier inte varit lätt. Tillgången till personal blev också mer utmanande efter att social- och hälsovårdsministeriet publicerade anvisningar angående att vikarier enbart ska arbeta på samma enhet för att minska smittspridning.

Mer personal har anställts p.g.a. att köptjänsterna för dagverksamhet stängdes.

Hygienskötaren har besökt alla boendeenheter och har undervisat i användningen av skyddsutrustning. Handhygien har effektiverats.

Andningsskydd används och i närkontakt har kirurgiska munskydd eller visir använts. Städning och rengöring har effektiviserats.

2.4.2 Ställningstagande

Justitieombudsmannen uppmärksammar i allmänna termer att en verksamhetsenhet för specialomsorger enligt 42 a § 4 mom. i lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda ska ha ett med tanke på verksamheten och de särskilda behoven hos dem som ges specialomsorger tillräckligt antal yrkesutbildade personer inom socialvården och hälso- och sjukvården samt övrig personal.

2.5 Kvalitetssäkring för servicen – plan för egenkontroll

2.5.1 Ställningstagande

Justitieombudsmannen håller det för viktigt att samarbetsområdets egna boendeenheter uppdaterar sina planer för egenkontroll på det sätt som krävs i socialvårdslagen i fråga om personalens anmälningsplikt.

2.5.2 Motiveringar

Tillgängliga planen för egenkontroll för Staden Jakobstads Grönkulla boende är daterad den 16 maj 2016 (uppdaterad 6.3.2019) och Hedbo boendeenhets plan den 23 oktober 2020.

Enligt den information som mottagits (26.11.2021) uppdateras dock alla egenkontrollplaner årligen.

I punkten om identifiering av risker och missförhållanden och korrigerande åtgärder i planen behandlas anmälan av risksituationer och negativa händelser, men varken i denna punkt eller övriga delar av planen tas bestämmelsen om personalens anmälningsplikt enligt socialvårdslagen upp.

I detta avseende måste boendeenheternas planer för egenkontroll uppdateras.

Justitieombudsmannen anser att det är viktigt att verksamhetsenhetens ansvariga föreståndare signalerar till de anställda att dåligt bemötande av klienter, om sådant förekommer, **utan dröjsmål** ska anmälas till ledningen, och att enhetens egenkontrollplan uppdateras i detta avseende.

Justitieombudsmannen betonar att egenkontrollplanen ska inkludera tydliga skrivningar angående anmälningsplikten vid missförhållanden, med beaktande av följande bestämmelser i socialvårdslagen:

Enligt socialvårdslagen (1301/2014) 48 § personer som ingår i socialvårdens personal eller arbetar med motsvarande uppgifter i ett uppdragsförhållande eller som självständiga yrkesutövare ska agera så att den socialservice som ges till klienten är högklassig.

En person som avses ovan i 1 mom. ska utan dröjsmål meddela den person som ansvarar för verksamheten om han eller hon vid skötseln av sina uppgifter lägger märke till eller får kännedom om ett missförhållande eller en uppenbar risk för ett missförhållande vid tillhandahållandet av socialvård för klienten. Den person som tar emot anmälan ska anmäla ärendet till den ledande tjänsteinnehavaren inom kommunens socialvård.

Anmälan kan göras trots sekretessbestämmelserna.

Kommunen och en privat serviceproducent ska informera sin personal om anmälningsskyldigheten och omständigheter i anslutning till tillämpningen av den. Anvisningar för förfaringssätten vid tillämpningen av anmälningsskyldigheten ska ingå i planen för egenkontroll som avses i 47 §. Den person som gjort anmälan får inte bli föremål för negativa motåtgärder till följd av anmälan.

Enligt 49 § den person som tar emot en anmälan som avses i 48 § 2 mom. ska vidta åtgärder för att rätta till missförhållandet eller avvärja risken för ett uppenbart missförhållande. Personen ska trots sekretessbestämmelserna underrätta regionförvaltningsverket om ärendet, såvida missförhållandet eller risken för ett uppenbart missförhållande inte åtgärdas utan dröjsmål. Regionförvaltningsverket eller Tillstånds- och tillsynsverket för social- och hälsovården kan meddela ett föreläggande för att undanröja missförhållandet och besluta om vidare åtgärder i ärendet så som särskilt föreskrivs.

2.6 Kommunikation kring coronaviruset (covid-19)

2.6.1 Inkommen redogörelse

Personalen har informerat klienterna muntligt om coronaviruset, nödvändiga skyddsåtgärder och begränsningar. Infon har upprepats dagligen. Personalen har också använt sig av FDUV:s lättlästa information om coronaviruset. Närmaste anhöriga har informerats via telefonsamtal, brev, textmeddelanden och e-post.

Enligt förklaringen det har varit problem med att få klienterna att förstå orsaken till begränsningar och skyddsåtgärder.

Enligt redogörelsen finns det en pandemigrupp och en pandemiledningsgrupp vid social- och hälsovårdsverket. Pandemiledningsgruppen har hållit distansmöten 1-2 gånger/vecka under hela corona-epidemin och skicka ut aktuell skriftlig information per e-post till personalen varje vecka.

All personal har haft tillgång till infon. Ytterligare information har publicerats på Inside (hemsida för personalen). Vid boendeenheterna har förmannen sammanställt en mapp där personalinfo och givna instruktioner finns. Personalen vid boendeenheterna har i sin tur informerat klienter och anhöriga. Boendeförmännen har även deltagit i FDUV:n info-tillfällen och varit i personlig kontakt med FDUV (Förbundet de utvecklingsstördas väl).

2.6.2 Ställningstagande

Inget framkom under inspektionen som tydde på att kommunikationen skulle ha upplevts vara bristfällig. I ljust av inkomna dokument och redogörelser har inga sådana brister i kommunikationen som skulle föranleda justitieombudsmannen att vidta åtgärder kunnat observeras.

2.7 Kontakt med anhöriga och närstående under coronatiden

2.7.1 Ställningstagande

Justitieombudsmannen uppmärksammar Jakobstads social- och hälsovårdsnämnd på att man, om coronapandemin fortsätter, i det föränderliga läget individuellt och kontinuerligt måste bedöma vid boendeenheter för personer med funktionsnedsättning hur och i vilken omfattning till exempel besök och de boendes rätt till kontakt tillgodoses i enlighet med lagen.

Enligt förklaring boendeenheterna har haft allmän besöksförbud, men anhöriga och stödpersoner har under hela tiden fått träffa sina anhöriga utanför enheten.

Besöksförbud vid boendeenheterna har kunnat leda till lagstridiga besöksbegränsningar.

Justitieombudsmannen betonar att man vid gruppboenden för personer med intellektuell funktionsnedsättning i alla omständigheter primärt ska trygga alla boendes hälsa och säkerhet. Trots det kan inte klienternas rätt att hålla kontakt eller andra grundläggande fri- och rättigheter och mänskliga rättigheter (såsom rörelsefriheten) utan laglig grund eller på annat sätt oproportionerligt begränsas ens under exceptionella omständigheter, såsom coronapandemin.

2.7.2 Inkommen redogörelse

Staden Jakobstads handikappomsorg har agerat i enlighet med de nationella beslut som gjorts samt i enlighet med de föreskrifter som Vasa centralsjukhus och social- och hälsovårdsverket i Jakobstad har utfärdat. Inga beslut har tagits på enbart enhetsnivå.

Anhöriga har informerats skriftligen om de beslut som tagits. Saken har diskuterats både med anhöriga och klienten.

Enda begränsningen som gjorts är besöksförbud till boendeenheterna, vilken var en av de åtgärder som regeringen fastställde. Handikappomsorg har förhandlat med anhöriga om att begränsa besöken i föräldrahemmet. Detta för att undvika smittspridning, eftersom i föräldrahemmet finns boendeklienter som hör till riskgruppen. Boendeenheterna har starkt rekommenderat att klienten ska undvika vistelser till föräldrahem eller till anhöriga. Hemmavistelser verkställs igen fr.o.m. 25.6.2020. Ovannämnda begränsningar har gällt alla klienter.

Klienterna har kunnat träffa sina anhöriga utanför enheten på promenader, anvisningar för detta har gjorts. Klienterna har fått stöd i att hålla kontakt per telefon och genom videosamtal. Stödet har utökats under epidemin.

2.7.3 Motiveringar till ställningstagandet

Biträdande justitieombudsmannen har i sina avgöranden om bland annat äldres rättigheter (18.6.2020 EOAK/3232/2020, 22.10.2020 EOAK/3739/2020, 23.10.2020 EOAK/3479/2020 och 6.11.2020 EOAK/3847/2020) framhållit att anvisningarna under det undantagstillstånd som social- och hälsovårdsministeriet utlyste (våren 2020) var felaktiga och ledde till att besök lagstridigt förbjuds eller begränsades vid boendeenheter inom social- och hälsovården. Biträdande justitieombudsmannens avgöranden har publicerats i sin helhet på justitieombudsmannens webbplats, <https://www.oikeusiamies.fi/sv>.

Efter att undantagstillståndet avslutades den 16 juni 2020 har SHM:s och THL:s anvisningar och rekommendationer uppdaterats för att motsvara pandemiläget.

I sitt avgörande av den 26 januari 2021 (EOAK/3602/2020, publicerat på nätet) betonade justitieombudsmannen att ansvaret för bedömning och beslut gällande enskilda besök och kontakttillfällen ligger hos boendeenhetens ledning eller andra behöriga tjänstehavare eller arbetstagare. Den som ansvarar för en verksamhet måste känna till lagstiftningen inom sitt eget område och följa grundlagen och internationella människorättskonventioner. Den verksamhetsansvariga ledningen ska alltid se till och försäkra sig om att de anvisningar som ges till personalen är lagenliga och att personalen har möjlighet och kunskap att agera utifrån anvisningarna på det sätt som förutsätts i lagen.

I förvaltningsdomstolarnas rättspraxis (högsta förvaltningsdomstolens årsboksavgörande FD:2021:1 och Östra Finlands förvaltningsdomstols avgörande 20/1059/1 av 16.10.2020) togs ställning till lagenligheten i besöksbegränsningar såtillvida att det konstaterades att besvär kan anföras för prövning hos en förvaltningsdomstol angående ärenden (beslut eller direktiv) som gäller besöks- eller kontaktbegränsningar vid boendeenheter, varvid domstolen i den boendes enskilda ärende i sista hand avgör huruvida den boendes besök eller kontakt med anhöriga eller andra närstående har begränsats i strid med lagen.

2.8 Verktyg för självutvärdering för aktörer som ordnar specialomsorger för personer med intellektuell funktionsnedsättning

Människorättscentret och riksdagens justitieombudsman har producerat ett verktyg för självutvärdering som är avsett att stödja de åtgärder som tjänsteleverantörer och -producenter som ordnar specialomsorger för utvecklingsstörda vidtar för att stärka klienternas självbestämmanderätt.

Verktyget för självutvärdering består av frågor som hjälper aktörer som ordnar specialomsorger att självständigt bedöma hur väl boendeserviceenheternas verksamhet och verksamhetssätt stödjer och stärker klienternas självbestämmanderätt.

Verktyget för självutvärdering innehåller exempel på rättspraxis och laglighetsövervakarnas ställningstaganden i anslutning till hur självbestämmanderätten ska förstås och vilka åtgärder som krävs av tjänsteleverantörer och -producenter för att stärka den.

Självbedömningsverktyget kan laddas ner från Människorättscentrums webbplats. Webbplatsen innehåller också instruktioner om hur man använder självutvärderingsverktyget: www.ihmisoikeuskeskus.fi (rättigheter för personer med funktionsnedsättning □ människorättscentrums arbete □ funktionshinderfrågor och projektet Grundläggande och mänskliga rättigheter i bostadstjänster) https://bin.yhdistysavain.fi/1598742/hszanvscjgdkLOYM4iA00Wkj03/itsearviointikehikko2021_SE_11_12.pdf.

I allmänhet rekommenderar ombudsmannen att leverantörer och producenter av boendetjänster för personer med intellektuell funktionsnedsättning använder självbedömningsverktyget för att stödja egenkontroll.

3. ÅTGÄRDER

Justitieombudsman Petri Jääskeläinen beslutade att framföra sina ställningstaganden och observationer i punkt 2 ovan för kännedom och nödvändiga åtgärder till social- och hälsovårdsverket i Jakobstad.

Justitieombudsmannen utför enligt gottfinnande ytterligare inspektioner vid enheterna för att följa upp de åtgärder som vidtagits med anledning av ställningstagandena och observationerna i inspektionen.

Justitieombudsmannen uppmanar social- och hälsovårdsverket att ta upp de observationer som framförs i protokollet och justitieombudsmannens ställningstaganden med personalen vid samarbetsområdets boendeenheter Keva Koti, Grönkulla och Hedbo. Inspektionsprotokollet bör dessutom placeras på en lättillgänglig plats, till exempel boendeenheternas anslagstavlor, så att såväl personalen som klienterna och deras anhöriga kan ta del av det.

Justitieombudsmannen betonar på ett allmänt plan att tryggande och effektivt tillgodoseende av de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna för personer med funktionsnedsättning vid serviceboenden kräver kontinuerlig dialog, utvecklingsarbete och övervakning.

Inspektionsprotokollet skickas i angivet syfte till social- och hälsovårdsverket i Jakobstad för kännedom.

Justitieombudsmannen skickar de ställningstaganden och observationer som framförs i inspektionsprotokollet för kännedom till regionförvaltningsverket i Västra och Inre Finland.

Bilagor:**Bilaga 1. Angående justitieombudsmannens uppgifter****Bilaga 2. Om inspektionens utförande****Bilaga 3. Begärda dokument****Bilaga 4. Begäran om utredning av konsekvenserna av coronapandemin (covid-19)****Bilaga 5. Beskrivning av enheterna****Bilaga 1. Angående justitieombudsmannens uppgifter**

Riksdagens justitieombudsman har utsetts till nationellt besöksorgan enligt det fakultativa protokollet (OPCAT) till FN:s konvention mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning.

Inom ramen för denna uppgift företar justitieombudsmannen inspektioner på platser där personer som berövats sin frihet är placerade, såsom olika institutioner, vårdplatser eller boendeenheter. Då justitieombudsmannen och kansliets tjänstemän sköter uppgifter i egenskap av nationellt besöksorgan har de utan hinder av sekretessbestämmelserna rätt att få nödvändiga uppgifter av myndigheter och dem som upprätthåller verksamhetsställena.

I och med ratificeringen av FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (CRPD) har riksdagens justitieombudsman blivit en del av den mekanism som avses i 33 artikeln 2 punkten i konventionen, vars uppdrag det är att främja, skydda och övervaka tillgodoseendet av rättigheterna för personer med funktionsnedsättning. Under inspektionerna fäster justitieombudsmannen därför särskild uppmärksamhet bland annat vid lokalernas tillgänglighet och tillgodoseendet av självbestämmanderätten och möjligheterna till delaktighet för personer med funktionsnedsättning.

Specialtemat för justitieombudsmannens kanslis inspektioner 2020 och 2021 är att bedöma huruvida myndigheterna har tillräckliga ekonomiska förutsättningar för att trygga tillgodoseendet av de grundläggande rättigheterna. Vid inspektioner har resursfrågan dimensioner som påverkar laglighetsövervakningen, om en situation leder till att grundläggande fri- och rättigheter åsidosätts. Resursfrågan kan inte förbigås vid laglighetsövervakningen om skötseln av myndigheternas lagstadgade skyldigheter har försvårats eller blivit omöjlig på grund av resursbrister.

Bilaga 2. Om inspektionens utförande

På grund av coronapandemin (covid-19) sker inspektionen i form av en dokumentgranskning.

I samband med dokumentgranskningen ges klienterna (boende) vid socialservicens enheter för institutionsvård och boendeservice i Jakobstad, klienternas lagliga representanter och anhöriga som deltar i planeringen och genomförandet av servicen samt närstående möjlighet att diskutera konfidentiellt per telefon med representanter från riksdagens justitieombudsmans kansli. Syftet med diskussionen är att få information om klienternas bemötande, vård och förhållanden vid enheterna för institutionsvård och boendeservice, i synnerhet under undantagsförhållanden till följd av coronapandemin.

Telefontider:

- onsdag 30.9.2020 kl. 15–18
- fredag 2.10.2020 kl. 10–13

Bilaga 3. Begäran om handlingar

Socialväsendet i staden Jakobstad ombes att lämna följande handlingar och redogörelser till justitieombudsmannens kansli för förrättningen av inspektionen:

1. Förteckningar/statistikrapporter över begränsningsåtgärder under 2020 inom institutions- och boendetjänster för personer med intellektuell funktionsnedsättning som är staden Jakobstads egna, som är privata tjänsteproducenter och som staden köper tjänster av, eller som fungerar på stadens område (begränsningsåtgärder och antal per enhet),
2. En förteckning över institutioner eller enheter för boendeservice som är stadens egna, som är privata tjänsteproducenter och som staden köper tjänster av, eller som fungerar på stadens område, där ett s.k. säkerhetsrum/separat isolerat utrymme används; samt rapporter om hur många gånger säkerhetsrummet använts och isoleringens varaktighet de tre senaste månaderna,
3. Basuppgifter om verksamheten i institutionen eller enheten för boendeservice, bland annat målgrupp till vilken enhetens tjänster är riktade och en beskrivning av tjänsterna eller funktionerna. I beskrivningen av enheten ber jag er beakta att beskrivningen fogas till inspektionsprotokollet, som läggs ut på justitieombudsmannens webbplats www.oikeusasiamies.fi/sv

4. En redogörelse för huruvida man inom institutions- eller boendetjänsterna är tvungen att tillgripa åtgärder eller praxis som begränsar de boendes självbestämmanderätt. Jag ber att få de sex senaste besluten om begränsningsåtgärder,
5. De sex senaste service- och vårdplanerna (klientplan, plan för tillgodoseende av servicen, specialomsorgsprogram, plan för självbestämmanderätt eller motsvarande),
6. Anmälningar om skadliga situationer i HaiPro- eller IMS-systemet eller något motsvarande system inklusive situationsbeskrivningar för de tre senaste månaderna,
7. Enheternas planer för egenkontroll,
8. Annat material och andra redogörelser som anses nödvändiga.

Bilaga 4. Begäran om redogörelse för effekterna av coronaviruset

Det nationella besöksorganets uppgift är att förebygga dålig behandling genom att företa regelbundna inspektioner. Med anledning av coronavirusepidemin i Finland har justitieombudsmannen tillsvidare gjort avbrott i inspektionerna av platser där personer som berövats sin frihet är placerade eller kan placeras.

Underkommittén till FN:s kommittén mot tortyr (SPT) har den 25 mars 2020 i sin anvisning till det nationella besöksorganet uppmanat att fortsätta med det förebyggande arbetet. Inspektionsbesöken i enheterna är dock inte önskvärda under coronavirusepidemin med anledning av hälsoriskerna som är förknippade med besöken. I stället har SPT förutsatt att de nationella besöksorganen utvecklar sådana tillvägagångssätt att de kan fortsätta sitt arbete utan att äventyra sin egen hälsa och hälsan för dem som arbetar och bor på platserna som ska övervakas.

Europeiska kommittén mot tortyr (CPT) påminner i principerna som publicerades den 20 mars 2020 om att i den rådande situationen, där epidemin som coronaviruset (COVID-19) orsakar har spritts globalt, ska allt som är möjligt göras för att skydda hälsan och säkerheten för dem som berövats sin frihet. Med dessa åtgärder skyddas också personalens hälsa och säkerhet. Skyddsåtgärderna som coronaviruset förutsätter får ändå inte leda till omänsklig eller förödmjukande behandling av dem som berövats sin frihet.

På grund av det ovan nämnda har justitieombudsmannen beslutat att med denna begäran om redogörelse samla information från de enheter som det nationella besöksorganet övervakar.

Justitieombudsmannen vill utreda på vilket sätt coronavirusepidemin har påverkat verksamheten vid staden Jakobstads institutioner och enheter för boendeservice för personer med intellektuell funktionsnedsättning, behandlingen av de boende och deras omständigheter. Denna begäran om redogörelse gäller verksamheten som helhet i såväl kommunens egna enheter samt i enheter av vilka kommunen köper tjänster.

Socialväsendet i Jakobstad ombuds tillstålla justitieombudsmannen en redogörelse för följande angelägenheter:

- 1) Iakttagandet av myndigheternas rekommendationer och anvisningar om undantagsförhållandena i institutionerna och boendeenheter (bl.a. besöksförbud och permissioner).
  - På vilket sätt agerar staden Jakobstad i egenskap av tjänsteproducent, köpare av boendeservice och övervakare av enheterna på stadens område med anledning av myndigheternas anvisningar, rekommendationer eller bestämmelser?
  - På vilket sätt ger staden Jakobstad anvisningar under undantagsförhållandena föranledda av coronavirusepidemin till sina anställda, personer som bor i enheterna samt deras lagliga företrädare och anhöriga (lagen om smittsamma sjukdomar 17 §)?
  - På vilket sätt hörs de boende och deras lagliga företrädare samt anhöriga vid beslut om besök och möten och på vilket sätt beaktas klienternas individuella omständigheter (till exempel palliativ vård/vård i livets slutskede) när besluten övervägs?
  - Möjligheterna för personliga assistenter och terapeuter att verka och röra sig i olika enheter och användningen av eventuell skyddsutrustning?
  - Klienternas möjligheter till verksamhet utanför enheten, såsom dagsverksamhet och utevistelse?
- 2) Kommunikationsmöjligheter, kontakter och informationsgång
  - Vilken information har de boende fått om coronaviruset och de skyddsåtgärder som krävs, samt om begränsningar på grund av coronaviruset och till exempel motiven till begränsningarna? På vilket sätt har informationen getts så att den varit förståelig (muntligt/skriftligt/på annat sätt)?

- Har det förekommit problem när informationen har getts eller har tolk, alternativa kommunikationsmetoder, lättförståeligt språk eller motsvarande använts?
- På vilket sätt har de boende stötts i kontakten till anhöriga och närstående? Har stödet utökats under epidemin?

3) Tillgodoseende och säkerställande av de grundläggande rättigheterna

- Vilka funktioner eller aktiviteter i enheterna har man varit tvungen att minska på, ändra eller avbryta på grund av coronavirusepidemin?
- Har man varit tvungen att begränsa klienterna på grund av coronaviruset? På vilket sätt har begränsningarna gjorts och vad har man velat uppnå med dem?
- Har begränsningarna rört enskilda individer eller alla?
- Har beslut om vårdbegränsningar (till exempel återupplivningsförbud) fattats beträffande klienterna under coronavirusepidemin?
- Med stöd av vilken lag har begränsningarna gjorts?
- Har man i Jakobstad varit tvungen att fatta beslut i enlighet med lagen om smittsamma sjukdomar för att isolera eller sätta en boende med intellektuell funktionsnedsättning i karantän på grund av att personen har smittats av eller exponerats för coronaviruset?
- Hur har man i boendeenheterna säkerställt att vården av och omsorgen om en enskild klient kan skötas med respekt för människovärdet, om det framgår att det förekommer coronavirus i en institution eller boendeenhet?
- Finns det en beredskapsplan eller motsvarande i enheten för den händelse att det uppstår överraskande och allvarliga situationer?
- Har bristen på (ekonomiska) resurser medfört att alla funktioner och rättigheter för klienterna inte har kunnat tillgodoses till fullo under coronavirusepidemin eller före den?

4) Tillräckliga personalresurser, stöd för och utbildning av personalen

- Har coronaviruset haft effekter på personalmängden eller tillgången till personal? Om så är fallet, vilka är effekterna och hur har man reagerat på situationen?
- Om personalmängden till exempel har minskat, har vikarier anställts, arbetar den övriga personalen längre skift/perioder eller har verksamheten skurits ner och på vilket sätt?
- Har mer personal anställts på grund av coronavirusepidemin?
- Har personalen utbildats om coronaviruset? Vem har ordnat utbildningen och vad har den omfattat?
- På vilket sätt strävar man efter att skydda personalen för exponering eller smitta?
- På vilket sätt har städningen och rengöringen ordnats i enheten och har man ordnat separat utbildning om hur coronaviruset ska beaktas för dem som sköter städningen och rengöringen?

5) Om det har konstaterats coronavirussmitta i institutioner eller boendeenheter som är staden Jakobstads egna, som staden köper tjänster av eller som verkar på stadens område, svara på följande frågor:

- Om karantän eller isolering har tillgripits, hur har de i praktiken förverkligats?
- Har ändring sökts i besluten om karantän eller isolering?
- På vilket sätt följs klienternas hälsotillstånd, undersöks alla klienter med symtom för coronaviruset och om inte, hur väljs de som undersöks och vem fattar beslut i frågan?
- På vilket sätt har vården av en som smittats av coronaviruset ordnats, med andra ord, var har personen vårdats?
- Har möjlighet till dagliga människokontakter ordnats för den som isolerats eller försatts i karantän och berövats sin frihet och på vilket sätt har det skett (kontakt med vem, i vilka situationer, hur länge)?

Bilaga 5.

Staden Jakobstad, social- och hälsovårdsverkets egen boendeservice

Grönkulla boende, Nykarleby

Grönkulla boende finns i Nykarleby och är ett boende för personer med intellektuell funktionsnedsättning. Grönkulla är ett litet, hemtrevligt boende med fem klientplatser. Alla klienter har egna rum men delar på andra utrymmen såsom kök och vardagsrum. Personalen finns till för stöd och hjälp i vardagen för att klienterna ska kunna leva ett så självständigt liv som möjligt.

Vården och omsorgen planeras utgående ifrån klientens egna behov, förutsättningar och önskemål. Vi i personalen fokuserar på delaktighet samt upprätthållande och främjande av funktionsförmåga och arbetar tillsammans med klienten och inte istället för. Alla de vardagliga sysslor som finns i ett hem, såsom matlagning, disk, städning, klädvård och veckohandlande, görs av klienter och personal tillsammans. För oss är det viktigt att klienterna får ta eget ansvar, har möjlighet att påverka vardagen och har en meningsfull fritid. Vi deltar aktivt i olika kurser och evenemang och vi far årligen på någon resa eller utflykt tillsammans, ibland kortare och ibland längre.

Keva Koti, Jakobstad

Keva Koti är ett gruppboende för finskspråkiga personer med intellektuell funktionsnedsättning i Jakobstad med personal på plats dygnet runt.

Keva Koti har 7 platser. Alla boende har ett eget rum, som de själva har möblerat, samt ett eget badrum. Gemensamma utrymmen är kök och vardagsrum samt "Vita rummet". Vita rummet är mycket uppskattat av de boende och är i flitig användning. Målet för Keva Kotis verksamhet är att handleda och stöda de boende så att de kan bo så självständigt som möjligt, samt att utveckla och upprätthålla de boendes förmåga att ta egna initiativ och ha kontroll över sitt liv i alla vardagliga sysslor.

De boende får handledning och hjälp i att sköta det egna hemmet, sig själva, utträta ärenden i närmiljön, hur man använder pengar, flyttar sig från plats till annan, sociala färdigheter samt i hur man fungerar i samhället.

Keva Koti verkar mångsidigt och man deltar i olika tjänster som samhället erbjuder. Korta utflykter och resor görs årligen både i närmiljön och längre bort. Den viktigaste målsättningen för Keva Koti är dock att vara ett hem för alla boende så att de känner sig betydelsefulla och accepterade samt att boendet känns tryggt.

Hedbo boendeenhet, Pedersöre

Hedbo är handikappomsorgens nya boendeenhet i Pedersöre kommun. Verksamheten har börjat i september 2019.

Målsättningen är att stödja personer med utvecklingsstörning och funktionshinder med boendestöd i deras eget hem eller vid Hedbo. Vi erbjuder också avlastning för närståendevårdare och för det har vi två lägenheter. I Hedbo finns det sammanlagt 18 lägenheter. Av de här kommer en del i ett senare skede att användas för effektiverat serviceboende.

Lägenheterna är enrummare (35–37 m²) i vilka det finns eget kök och badrum. Gemensamma utrymmen är matsal, som också är inredd för samvaro, samt bastuavdelning. Hedbo är byggt 2006 och är anpassat för personer med fysisk funktionsnedsättning.

Till oss kommer klienter från hela Social- och hälsovårdsverkets samarbetsområde. Personalen består av socionomer och närvårdare som arbetar utifrån ett habiliterande arbetssätt. Målet är att klienterna med personalens stöd och handledning ska kunna fungera så självständigt som möjligt i sin vardag. Handledning och stöd ges i skötseln av det egna hemmet och sig själv, i att fungera i sin närmiljö, i att använda pengar, vid förflyttningar, i sociala färdigheter och i hur man fungerar i samhället. Hela personalen deltar i handledningen av klienterna.